

Jón Pétursson i jego zapomniany wkład w poznanie reumatoidalnego zapalenia stawów

Artykuł jest tłumaczeniem pracy: E.J. Kucharz, *Jón Pétursson and his forgotten contribution to the clinical description of rheumatoid arthritis*. Rheumatology Forum 2024; 10 (1): 55–58. DOI: 10.5603/rf.97749.
Należy cytować wersję pierwotną.

WSTĘP

Reumatoidalne zapalenie stawów jest układową chorobą tkanki łącznej i najczęstszą chorobą zapalną stawów. Dzieje tej choroby są przedmiotem kontrowersji, ponieważ nie udało się odnaleźć przekonujących dowodów na występowanie reumatoidalnego zapalenia stawów w Europie w czasach starożytnych, w przeciwieństwie do opisów i dowodów paleoreumatologicznych występowania zeszywniającego zapalenia stawów kręgosłupa [1, 2]. Pewne cechy mogące świadczyć o występowaniu reumatoidalnego zapalenia stawów. Cechy reumatoidalnego zapalenia stawów stwierdzono w szkieletach dawnych mieszkańców Ameryki, stąd hipoteza o pochodzeniu choroby „z Nowego Świata“ [3]. Niezależnie od kontrowersji pochodzenia reumatoidalnego zapalenia stawów za pierwszy, w miarę dokładny, opis omawianej choroby uważa się pracę doktorską Augustina Jacoba Landré-Beauvaisa (1772–1840) ogłoszoną drukiem w Paryżu w roku 1800 r. [4].

W 1992 r. w czasopiśmie Południowoszwedzkiego Towarzystwa Historii Medycyny (Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet) ukazała się praca Helgi Jónsson odkrywająca nieznaną szerzej w świecie książkę napisaną w języku islandzkim przez dr. Jóna Péturssona, a wydaną w 1782 r. i zawierającą wiarygodny klinicznie opis reumatoidalnego zapalenia stawów [5]. Profesor Helgi Jónsson przez wiele

lat kierował kliniką reumatologii na Uniwersytecie Islandzkim w Reykjavíku. Kilka lat później w czasopiśmie *Scandinavian Journal of Rheumatology* ukazał się artykuł na ten sam temat pióra Helgi Jónsson i Jóna Helgasona [6–8]. Od tego czasu większość podręczników wspomina priorytet Jóna Péturssona w odkrywaniu reumatoidalnego zapalenia stawów, ale ciągle niewiele jest wiadomo o autorze pierwszego, zapomnianego opisu. Będąc przekonany, że brakuje publikacji na wspomniany temat w języku angielskim, zdecydowałem się na poszukiwania w literaturze islandzkiej. Ku zaskoczeniu publikacji biograficznych o Jónie Péturssonie w języku islandzkim również brakuje. Podstawowym opracowaniem jest praca Örna Bjarnason ogłoszona w dwóch częściach w lekarskim czasopiśmie Islandii o nazwie *Læknablaðið* w 2011 r. [9, 10]. Na niej opiera się nota biograficzna zamieszczona tylko po islandzku w Wikipedii. Pozostałe wzmianki w medycznej literaturze islandzkiej to powoływanie się na priorytet Jóna Péturssona bez żadnych szczegółów.

Celem artykułu jest zebranie dostępnych danych biograficznych o Jónie Péturssonie.

BIOGRAFIA JÓNA PÉTURSSONA

Jón Pétursson urodził się w 1733 r. w Hofsa w dużej dolinie Svarfaðardalur leżącej w północno-środkowej Islandii, nad rzeką Svarfaðardalsá. Rzeka prawie w całości płynie

Adres do korespondencji:
Eugeniusz Józef Kucharz, Katedra
i Klinika Chorób Wewnętrznych,
Reumatologii i Immunologii
Klinicznej Śląskiego Uniwersytetu
Medycznego w Katowicach;
e-mail: ejkucharz@poczta.onet.pl

przez obszar Skagafjörður — gminy w północnej Islandii, w regionie Norðurland vestra, położonej nad fiordem o tej samej nazwie.

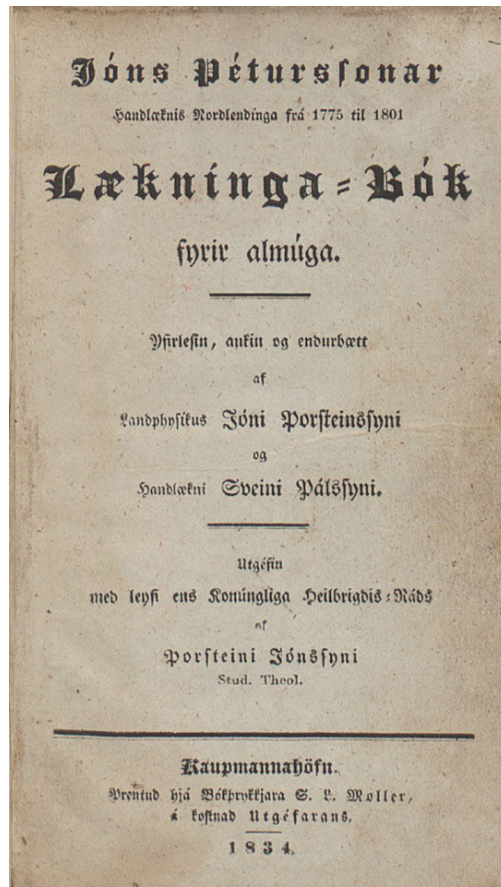
Ojciec przyszłego lekarza, Pétur Jónsson, pochodził z Hnjúki w tej samej okolicy i początkowo mieszkał w kilku miejscach w dolinie, ale potem został kościelnym i budowniczym obiektów sakralnych w Hólar í Hjaltadal — małej osadzie znajdującej się także w gminie Skagafjörður. Matką Jóna była Margrét Illugadóttir Jónsson, rolniczka, zajmująca się wyrobem i naprawą butów, która pochodziła z Nesi w Höfðahverfi w Grýtubakkahreppi, miejscowości znajdującej się na wschód od Eyjafjörður — najdłuższego islandzkiego fiordu w centralno-północnej Islandii, oddzielającego półwyspy Tröllaskagi i Flateyjarskagi. Jón Pétursson uczył się w szkole w Hólaskóli, mającej statut niższego seminarium duchownego. Szkołę ukończył 14 maja 1759 r. W 1760 r. został diakonem w klasztorze Munkaþerá w Staðarbyggð w Eyjafjörður.

W XVIII w. Islandia zmagiała się z brakiem lekarzy. Dotyczyło to szczególnie północnych regionów kraju. W tej sytuacji odpowiedzialny za leczenie dr Bjarni Pálsson (1719–1779) poszukiwał kandydatów do studiów medycznych. Pálsson był islandzkim lekarzem i przyrodnikiem, który jako pierwszy w historii został powołany przez króla Danii na nowo utworzone stanowisko naczelnego lekarza kraju. Dr Pálsson zwrócił się do biskupa Gísli Magnússona (1755–1779) — biskupa ordynariusza Hólar — o wytypowanie kandydata. Wybór padł na inteligentnego, lecz biednego Jóna Péturssona. W 1762 r. został on wysłany do osady Nes koło Seltjörn (Nes við Seltjörn) w południowo-zachodniej Islandii. Tam przez dwa lata uczył się zawodu lekarza. W 1764 r. spotkał się z Johannem Geraldem Königiem (1728–1785), królewskim botanikiem i lekarzem w służbie Fryderyka V i uczniem Karola von Linné (Carl von Linné), znanego jako Linneusz (Linnaeus) (1707–1778). Johann G. König urodził się w Polskich Inflantach (Polish Livonia, Polnisch-Livland) w pobliżu miejscowości Kreutzburg (obecnie: Krustpils, Łotwa). Dużo podróżował, zmarł w Indiach. Zadaniem Johanna Geralda Königa było zebranie roślin z całego Królestwa Danii do przygotowywanej monografii *Flora Danica*. W poszukiwaniu roślin włączył się Jón Pétursson: w latach 1764–1765 był on przewodnikiem Johanna G. Königa i towarzyszącym mu ilustratora Sörena Johannesa Helta w zbieraniu ziół i innych roślin.

Zaowocowało to przyjaźnią, w wyniku której Jón Pétursson wyjechał w 1765 r. do Kopenhagi, aby studiować tam medycynę. Niewiele wiadomo o przebiegu studiów. W 1768 lub 1769 r. ukazała się rozprawa: *Den saa kaldede landske Skiörbug, beskovent udi en kort afhandling (Opis gnilca, czyli skorbutu w Islandii)*. Wbrew tytułowi praca dotyczy raczej trądu określanego zbiorową nazwą „gnilec”. Zawiera ona wydrukowany wpis akceptacji do druku Christena Lodberga Friisa członka Rady Naukowej uczelni, co może potwierdzać, że Jón Pétursson uzyskał tytuł licencjata medycyny. Nie ma jednak dowodów, iż ukończył studia lekarskie — być może nie przystąpił do końcowego egzaminu. Studiował w Hafnar, w szkole chirurgów wojskowych (*The Royal Danish Naval Academy — Søværnets Officersskole*), ale nie wiadomo, czy ukończył szkołę. Wydaje się jednak, że bez zdania obowiązkowego egzaminu nie zostałby zatrudniony jako lekarz na statku należącym do floty duńskiego króla. W latach 1770–1771 pływał na okrętach, podróżując m.in. do Hiszpanii, Algierii i Egiptu.

Do Islandii powrócił w 1772 r. W latach 1772–1775 przebywał w Nesi koło Seltjörn i był asystentem lekarza kraju i pierwszego aptekarza Björna Jónssona, który przybył do pracy w Nesi w 1772 r. W 1775 r. Pétursson został lekarzem ortopedą w regionie Norðlendingfjörður i mieszkał w Viðvík w Skagafjörður. Jego zdrowie ulegało pogorszeniu. Prawdopodobnie sam chorował na reumatoidalne zapalenie stawów lub inną postać zapalenia stawów. Pogarszał się mu wzrok. Informacje o tym są zawarte w korespondencji Jóna Péturssona zamieszczonej w pracy Örna Bjarnasona [10]. W związku ze złym stanem zdrowia poprosił o przydzielenie mu asystenta. Został nim Ari Arason, uczeń Jóna Péturssona, mianowany na asystenta 8 września 1795 r. Później, 18 lipca 1801 r. Ari Arason został mianowany lekarzem w Norðlendingfjörður. Mianowanie nastąpiło na kilka miesięcy przed śmiercią Jóna Péturssona, który zmarł w ostatnich miesiącach 1801 r.

Oprócz omówionej poniżej pracy o zapaleniu stawów Jón Pétursson napisał obszerną książkę adresowaną do „zwykłych” ludzi, a omawiającą problemy zdrowia. Ukazała się ona dopiero po śmierci autora, co wynikało z obawy, że ujawnia ona „choroby występujące w Islandii”. Książka nosi tytuł: *Lækningabók fyrir almúga (Lekarska książka dla zwykłych ludzi)* (ryc. 1). Książka liczy 222 strony i podzielona jest na paragrafy omawiające m.in.

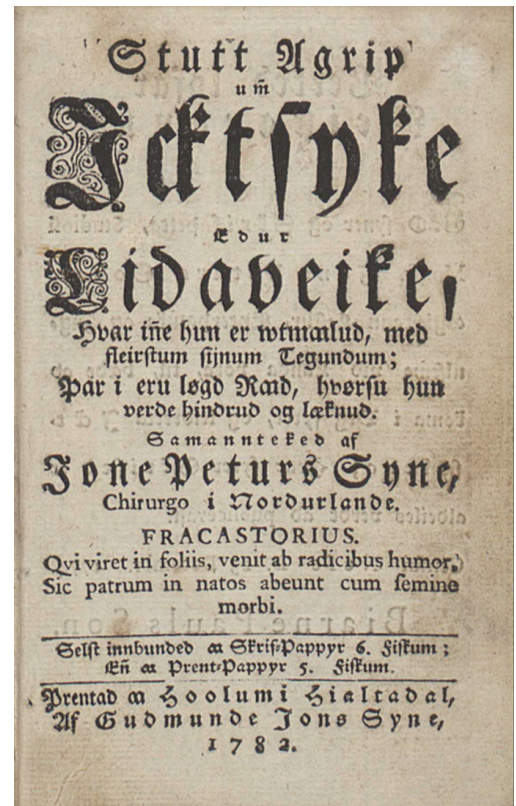
Rycina 1. Wydana pośmiertnie praca Jóna Péturssona Lekarska książka dla zwykłych ludzi wydrukowana w Kopenhadze w 1834 r.

najpowszechniejsze choroby dziecięce występujące w Islandii, choroby kobiece, najczęstsze choroby mężczyzn i kobiet, choroby „zewnątrzne” (skóry), środki wymiotne i lewatywy, dietę, w książce także podano, jak opisać lekarzowi właściwie chorobę. Szczegółowe omówienie pracy znajduje się w islandzkiej publikacji Örna Bjarnasona [10].

PRACA JÓNA PÉTURSSONA POŚWIĘCONA ZAPALENIU STAWÓW

W 1782 r. Jón Pétursson wydał książkę na temat reumatoidalnego zapalenia stawów. Według zachowanych materiałów sam chorował na jakąś postać zapalenia stawów prawdopodobnie reumatoidalne zapalenie stawów. Praca o zapaleniach stawów była napisana wcześniej — na początku publikacji znajduje się krótki wprowadzający komentarz norweskiego lekarza Bjarny Pálssona, datowany na koniec 1774 r.

Praca Jóna Péturssona nosi tytuł *Stutt Aagrip um iktsyki edur lidaveike, hvar inne hun er uutmaalud meó fleirstum sinum tegundum*

Rycina 2. Strona tytułowa pracy Jóna Péturssona poświęconej zapaleniom stawów o tytule *Krótki opis zapalenia artretycznego, czyli choroby stawów zawierający opis większości postaci choroby, w którym można znaleźć rady, jak zapobiegać i leczyć zapalenie stawów*. Książka wydrukowana przez Guðmunda Jónssyna w miejscowości Hólum i Hjaltadal w roku 1782. Całość pracy jest dostępna on-line na stronach internetowych Narodowej Biblioteki Islandii

(*Krótki opis zapalenia artretycznego, czyli choroby stawów, zawierający opis większości postaci choroby, w którym można znaleźć rady, jak zapobiegać i leczyć zapalenie stawów*) (ryc. 2). Książka liczy 80 stron małego formatu. Jest napisana w języku islandzkim [9]. Autor skupia się na dwóch najbardziej częstych postaciach zapalenia stawów, tj. *arthritis vaga* i *arthritis fixa*. Określenie *arthritis vaga* oznacza wędrujące, zmieniające umiejscowienie zapalenie stawów, a określenie *arthritis fixa* oznacza zapalenie stawów ustalone lub umiejscowione. Bardzo krótko wzmiankuje pozostałe dwie postaci czyli *arthritis scorbutica* i *arthritis venerea*. *Arthritis fixa* to opis niezapalnych zmian w stawach, niedających objawów związanych z innymi narządami. Wydaje się, że postać ta odpowiada chorobie zwyrodnieniowej stawów. *Arthritis vaga* to zbiorcze określenie zapaleń stawów, w tym przede wszystkim reumatoidalnego zapalenia stawów. Według Helga Jónssona i Jóna Helgasona wiele elementów opisu dobrze charakteryzuje chorych

na reumatoidalne zapalenie stawów. Należą do nich częste występowanie, przewlekły charakter choroby, zajęcie obustronne stawów rąk i stóp, uszkadzający przebieg, prowadzący do zniekształceń stawów oraz objawy zapalenia tak miejscowego, jak i układowego (np. gorączka z dreszczami). W tekście Jón Pétursson odróżnia ostre dnawe zapalenie stawów, a także wspomina o postaci choroby, w której dochodzi do zmian zapalnych kości krzyżowej i okolicy lędźwiowej (*lumbagiem rheumaticam inferiorum*). Trudno jest na podstawie tej wzmianki nawiązującej do pism Hermana Boerhaave (1668–1738) — lekarza holenderskiego — uznać, czy opis dotyczy zeszywniającego zapalenia stawów kręgosłupa. Dwa przypadki uznane przez Jóna Péturssona jako szczególnie ciężkie postaci *arthritis vaga* dotyczą niewątpliwie zachorowania na twardzinę

układową ze zniekształceniami i owrzodzeniami stawów rąk [9].

Praca Jóna Péturssona jest dostępna tylko po islandzku. Cała książka została zeskanowana i jest dostępna on-line. Należy mieć więc nadzieję, że ten historyczny opis doczeka się dalszych opracowań opartych na analizie oryginału, odszukanego przed laty przez Helgi Jónssona.

PODZIĘKOWANIA

Pragnę podziękować profesorowi Stefanowi Van Der Pals Leander z Lund za udostępnienie mi przedruku szwedzkiej publikacji.

KONFLIKT INTERESÓW

Nie zgłoszono.

FINANSOWANIE

Nie zadeklarowano.

1. Aceves-Avila FJ, Medina F, Fraga A. The antiquity of rheumatoid arthritis: a reappraisal. *J Rheumatol*. 2001; 28(4): 751–757, indexed in Pubmed: [11327245](#).
2. Kwiecinski J, Rothschild BM. No rheumatoid arthritis in ancient Egypt: a reappraisal. *Rheumatol Int*. 2016; 36(6): 891–895, doi: [10.1007/s00296-015-3405-z](#), indexed in Pubmed: [26650735](#).
3. Kucharz EJ. A new hypothetical factor responsible for occurrence and changes in incidence of rheumatoid arthritis in Europe in historical perspective. *Wiad Lek*. 2011; 64(4): 324, indexed in Pubmed: [22533161](#).
4. Tsoucalas G, Sgantzos M. Primary Asthenic Gout by Augustin-Jacob Landre-Beauvais in 1800: Is this the first description of Rheumatoid Arthritis? *Mediterr J Rheumatol*. 2017; 28(4): 223–226, doi: [10.31138/mjr.28.4.223](#), indexed in Pubmed: [32185289](#).
5. Jónsson H. Evidence of rheumatoid arthritis in an Icelandic textbook from 1782. *Sydsvenska medicinhistoriska sällskapets årsskrift. Supplementum*. 1992; 18: 29–35.
6. Jónsson H, Helgason J. Rheumatoid arthritis in an Icelandic textbook from 1782. *Scand J Rheumatol*. 1996; 25(3): 134–137, doi: [10.3109/03009749609080002](#), indexed in Pubmed: [8668954](#).
7. Altschuler EL. More on Petursson and rheumatoid arthritis. *Scand J Rheumatol*. 1998; 27(5): 387, doi: [10.1080/03009749850154474](#), indexed in Pubmed: [9808407](#).
8. Jónsson H, Helgason J. Reply. *Scand J Rheumatol*. 1998; 27: 387–388.
9. Bjarnason Ö. Jón Pétursson læknir og ritverk hans II [Doctor Jón Pétursson and his writings. Part I]. *Læknablaðið*. 2011; 2011(05): 311–313, doi: [10.17992/ibi2011.05.582](#).
10. Bjarnason Ö. Jón Pétursson læknir og ritverk hans II. *Læknablaðið*. 2011; 2011(05): 311–313 (English summary of the second part of the paper in entitled in different way as the Icelandic original, i.e. Dissemination of medical knowledge to the public in Iceland by a country doctor 1782-1834), doi: [10.17992/ibi2011.05.582](#).